

Marsikatera ugodnost bo počakala na globlje žepe združenega dela

Prispevek o pokojninskem in invalidskem zavarovanju pri nas začnemo z ugodno novico za naše upokojene: od 1. julija bodo vse pokojnine v Sloveniji za 10 odstotkov višje. Da bi ohranili gnotni položaj upokojencev z najnižjimi pokojninami, se bo za enak odstotek povečal tudi sedanji mejni znesek najnižjih pokojninskih prejemkov, od sedanjih 6.143 na 6.739 dinarjev. Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja je že zagotovila potrebna sredstva v ta namen (v znesku 300 milijonov dinarjev), saj sodi to povečanje med že utečeno medletno usklajevanje pokojnin v naši republiki.

Drugo vsebino pričujočega zapisa pa naslanjamo na nov zvezni zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki so ga delegati zveznega zbora skupščine SFRJ sprejeli aprila letos in pa, v manjšem delu, na nov republiški zakon in je o njem že razpravljali republiški izvršni svet.

Nepopravljive zamrznjene, ker ni denarja

Zvezni zakon je nastajal dolgih sedem let in sprva smo od njega pričakovali več, kot se je pozneje izkazalo, da zakon lahko nudi upokojencem. Predvsem so se delegati skozi dolgo dobo nastajanja tega zakona prepričali, da še nimamo razvitih potrebnih meril, s katerimi bi v zakon sistemsko vpeli pravice delavcev iz minulega dela. Na drugi strani se je pokazalo, da združeno delo zaenkrat še nima na voljo dovolj dohodka, s katerim bi tudi v praksi, ne le v zakonodaji, odpravilo pomanjkljivosti, da ne rečemo krivic, ki otežujejo položaj upokojencev po starem zakonu. Nastal je zakon, ki načelno te nepravilnosti sicer odpravlja, ker pa ni dovolj denarja, jih obenem pušča za sedaj zapisane v papirjih, da bi prišle v upokojenčevo prakso tedaj, ko bo združeno delo imelo na voljo dovolj dohodka.

Mnogi razpravljalci so v javni razpravi o tem zakonu celo oporekali takemu načinu pripravljavanja pokojninskega zakona in menili, naj pravice pridejo v zakon tedaj, ko bo združeno delo imelo dovolj dohodkovnih možnosti za uresničitev. Prepričljivejši in v večini so bili razpravljalci, ki so menili, da je resda treba počakati na večji dohodek združenega dela, vendar naj v zakonu zastavljene pravice upokojencev vnaprej opozarjajo združeno delo na to, da jih bo treba uresničiti.

Pokojnina – pravica iz minulega dela

Zvezni zakon torej daje vsaj za zdaj manj, kot so ljudje od njega pričakovali. Pokojnine so v njem resda prvič dobile mesto med pravicami iz minulega dela in vsaj v načelu niso več le neke vrste socialne dajatve upokojenim delavcem. Dosti dlje od tega načela pa zakonodajalec ni prišel, vsaj do danes ne, ker mu je, kot rečeno, primanjkovalo meril, združenemu delu pa denarja.

Ljudje so se zlasti pritoževali nad neopravičeno staro ureditvijo, po kateri se je določala starostna pokojnina. Delavcu, ki je uveljavljal to pravico, so osebne dohodke iz preteklih let, ki so služili odmeri pokojninske osnove, valorizirali na vrednost osebnih dohodkov predzadnjega leta zavarovanja pred upokojitvijo. Zadnje delovno leto pa je obviselo v zraku, kot da ga ne bi bilo.

Taka ureditev je kajpak gmotno osiromašila pokojnino. Novi zvezni zakon to napako popravlja. Zapisano je, da se pri določanju pokojninske osnove osebni dohodki iz preteklih let valorizirajo na zadnje leto zavarovanja.

To pa pomeni skoraj 15-odstotno povečanje pokojnin, ki so jih ljudje uveljavili v času valorizacije na predzadnje leto. Pomeni pa tudi 13,86-odstotno povečanje sredstev pristojnih skupnosti v vsej državi. Tega denarja pa danes združeno delo ne premore.

»Zaklenjeno« zakonsko določilo

Povedali smo že, da v zakonu to določilo ostaja »zaklenjeno« vse do naslednjega petletja, ko bodo načrtovalci pri pripravi novih srednjeročnih planov ocenili, s kolikšnim dohodkom lahko računa združeno delo. Če ga bo dovolj, se bo ta pravica upokojencev uresničila in se bodo pokojninske osnove od leta 1986 dalje določale na osnovi valoriziranih osebnih dohodkov na zadnje leto zavarovanja. Dotlej pa bo teklo še po starem.

Iz istih razumljivih razlogov bo morala pokojninska praksa počakati na drugo zapisano določilo v zveznem pokojninskem zakonu, ki prav tako odpravlja staro napako – o usklajevanju pokojnin z gibanji nominalnih osebnih dohodkov. To določilo ohranja realno vrednost pokojnin. V starem zakonu in v praksi, ki večinoma velja, so pokojnine capljale za osebnimi dohodki tudi za celo leto. Možno je sicer povečevati pokojnine na začetku leta, upošteva povečanje osebnih dohodkov zaposlenih v republiki ali pokrajini v preteklem letu, vendar ne za nazaj. Novi zvezni zakon, ki določa obvezno usklajevanje pokojnin že med letom (to, kar v Sloveniji že teče), določa usklajevanje ob letu tudi za nazaj, skladno z nominalnim povečanjem osebnih dohodkov.

Zaenkrat je ta »za nazaj« šele črka na papirju, v resnici pa bo to določilo zaživelo, kot ono prvo, ki smo ga opisali, takrat, ko bo za to združeno delo imelo dovolj sredstev. Predvidoma bo to na začetku leta 1986. Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja pa, ki bodo imele za to na voljo dovolj sredstev že v tekočem petletju, bodo to določilo lahko uresničile že prej. To jim zakon dovoljuje.

Novosti, ki jih lahko uveljavimo takoj

Zvezni zakon prinaša nekatere druge novosti, za katere pa ne bodo potrebna previsoka finančna sredstva, da jih združeno delo ne bi zmoglo in jih bodo zavarovanci zato lahko uveljavili že s prihodnjim letom, ko bo ta zvezni pokojninski zakon praktično stopil v veljavo. Semkaj sodi odprava gostote zavarovalne dobe. Star zakon je to postavljaj kot dodatni pogoj za pridobitev pravice do pokojnine. Delavec je bil zaradi tega dolžan delati nepretrgoma 40 mesecev v zadnjih petih letih ali 80 mesecev nepretrgoma v zadnjih desetih letih. Tega pogoja novi zakon ne postavlja več, ker je prevladalo

spoznanje, da ni pomembno, kdaj, marveč koliko je delavec prispeval združenemu delu.

Novost je tudi v tem, da družinska pokojnina v primeru, kadar jo uživajo najmanj trije družinski člani, ne sme biti manjša od 40 odstotkov pokojninske osnove umrlega zavarovanca. Po novem imajo pravico do družinske pokojnine tudi bratje in sestre zavarovanca, ki jih je le-ta preživljal.

Na višino pokojninske osnove ugodno vpliva tudi izbira najugodnejšega desetletja, iz katerega se vzamejo osebni dohodki pri odmeri pokojninske osnove. To je zlasti pomembno za tiste delavce, ki so pred upokojitvijo dosegali razmeroma nižji osebni dohodek. Najugodnejše desetletje za upokojenca je dolžna (upošteva vse podatke zaposlenega) izbrati pokojninska skupnost.

Predčasno upokojevanje

V Sloveniji je bila v pripravi zveznega pokojninskega zakona deležna največje pozornosti ureditev predčasnega upokojevanja, ki ga drugod povsod imajo, v naši republiki pa pokojninski zakon doslej tega instituta ni imel. V novem zveznem zakonu je zapisano, da je republikam in pokrajinama prepuščena odločitev o tem, ali uvedejo predčasno upokojevanje ali ne. In če ga uvedejo, se lahko pokojnina zmanjšuje za ustrezni znesek zaradi predčasne upokojitve samo za čas, dokler upokojenec ne dopolni starosti, potrebne za siceršnjo pridobitev pravice do starostne pokojnine – upokojenec 60 in upokojenka 55 let. Ko dopolnita ta leta, se jima pokojnina izplačuje po osnovi, ki pripada zavarovancu po dopolnjeni pokojninski dobi.

V predlogu za izdajo republiškega zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju je že predvidena tudi možnost o predčasnem upokojitvi. O tem bo kajpak več povedala javna razprava. Po vsebini odmeva, ki ga je bilo predčasno upokojevanje deležno že v pripravah zveznega zakona, lahko pričakujemo, da se bodo ljudje tudi v Sloveniji odločili za tako možnost. Pri tem ne bi smeli odstopati od prizadevanj za potrebne izboljšave delovnih razmer, zaradi katerih naj bi delavec bil ne le sposoben, marveč tudi voljan delati polno dobo in dati svoj prispevek združenemu delu čimdlje in ustvarjati s tem tudi ugodnejše možnosti za svoje prejemke v času upokojitve.

Ženska si lahko podaljša delovno dobo

Želja nekaterih delegatov zveznega zbora oziroma njihovih delegatskih zaledij, med njimi so bili tudi slovenski delegati, naj bi vnesli v zvezni zakon določilo o pravici žensk, da delajo, če tako želijo, enako dolgo delovno dobo kot moški, je bila z večino zavržena.

Večina delegatov je namreč pritegnila stališču predlagatelja, da je dovolj, če tako določilo vsebuje delovna zakonodaja, kar imamo v Sloveniji že urejeno ne le v zakonu o delovnih razmerjih, tudi v predlogu za izdajo republiškega pokojninskega zakona je predlagatelj predvidel člen, ki govori o tej pravici. Vendar, kot rečeno, le ob predpostavki, če delavka to izrecno želi.

Pokojnina za nazaj in ne vnaprej

In naposled je treba povedati še o razpletu nameravane spremembe, ki

je v Sloveniji v začetku leta dvignila precej prahu. Po njej naj bi novim upokojencem začeli izplačevati pokojnine za nazaj in so jo ljudje povsod odklanjali. V novem zveznem zakonu je določilo, ki zavezuje pokojninske skupnosti (potem ko zakon stopi s prihodnjim letom v veljavo), da pokojnine za nove upokojence pričnejo izplačevati – kot osebne dohodke – za nazaj. Delegati zveznega zbora so tudi pri tem pritegnili stališču predlagatelja, da je pokojnina nadaljevanje osebnega dohodka in da jo je zato treba izplačevati za nazaj.

Bistvo posebnega poglavja v zveznem zakonu o invalidskem varstvu je v tem, da spodbuja delovne organizacije – s tem, ko jim nalaga, da nosijo tveganje invalidnosti – k prevenciji invalidnosti in k upoštevanju preostalih delovnih zmožnosti invalidov ter ustvarjanju razmer za njihovo zaposlitev.

Tozdi naj bi v prihodnje občutno bolj kot doslej nosili posledice nastanka invalidnosti zaposlenih, kar omenjamo že ob zveznem zakonu. V tem pogledu je republiški zakon le bolj konkreten. Solidarno naj bi v okviru skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v bodoče zagotavljali le varstvo invalidov, ki bi v celoti izgubili delovne zmožnosti.

Možnost predčasnega upokojevanja, ki je predvidena v republiškem zakonu, smo že omenili. Delavci naj bi imeli možnost uveljaviti pravico do pokojnine tudi pet let prej – moški, ko dopolni 35 let pokojninske dobe in starost 55 let, in ženska, ko dopolni 30 let pokojninske dobe in starost 50 let. Če se bodo ljudje odločili zanjo, to seveda pomeni za tiste, ki bi jo uveljavili, znižanje pokojnin in s tem padec njihove socialne varnosti ter večje pritiskne na varstveni dodatek, ki je edini socialni korektiv v sistemu pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Vedeti je treba, da predčasni upokojenec ne bi imel pravice do varstvenega dodatka, ki v vseh drugih primerih zagotavlja socialno varnost upokojencev z najnižjimi prejemki.

Predlog je, naj bi glede pravice do družinske pokojnine izenačili zakonsko in izvenzakonsko skupnost v skladu z rodbinsko zakonodajo. Obstoj takšne skupnosti bi ugotavljalo v nepravdnem postopku sodišče.

Nov je tudi predlog, naj bi v pokojninsko dobo vštevili vojaško obveznost nad 24 mesecev.

Način izplačevanja pokojnin (prvega v mesecu ali ves mesec zlagoma) pa predlog prepušča odločitvam skupščine skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Republiški zakon brez gmotnih zadreg

Novo predlagane rešitve, ki so v predlogu za izdajo s tezami za osnutek zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, v Sloveniji po dosedanjih izračunih, v celoti vzeto, ne zahtevajo dodatnih finančnih obveznosti združenega dela. Nasprotno. Več sredstev bi zbrali z obveznim zavarovanjem kmetov, dalje je treba upoštevati, da bodo finančne posledice za nastanek invalidnosti poslej nosili tozdi, možnost predčasnega upokojevanja pa bi, če bi jo sprejeli, po vsej verjetnosti razredčila številne invalidske upokojitve, ki so kajpak dražje od predčasnih. Kar se gmotnih zadev tiče, republiškega zakona potemtakem ne bo treba »zamrzniti«.